

УДК 050.48-053.2(477.85)«1933/1940»

© Лідія Ковалець* (Чернівці)

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ «УКРАЇНСЬКА ЛАСТІВКА» 1933–1940 РОКІВ ЯК ЗРЕАЛІЗОВАНИЙ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ПРОЄКТ

У статті на широкому фактичному матеріалі, в т. ч. й архівному, досліджено історію та значення дитячого журналу «Українська ластівка» (1933–1940), який видавало товариство «Українська школа» в Чернівцях і який став унікальним національно-культурним феноменом на Буковині періоду румунської окупації. Розглянуто передумови виникнення та функціонування часопису, його редакційну політику, звернено увагу на структуру й жанрово-тематичне наповнення журналу. Основний акцент зроблено на висвітленні історико-патріотичної спрямованості видання, систематичному ознайомленні юних читачів з українськими історичними постатями, народними традиціями, здобутками загальноукраїнського письменства й адаптованими перекладами з чужих мов тощо. Наголошено на унікальності підходу редакційної колегії, яка через залучення дітей до співпраці, створення родинної атмосфери та збалансоване поєднання розважального й виховного компонентів спромоглася реалізувати вагомий національно-патріотичний проєкт.

Ключові слова: журнал «Українська ластівка» 1930-х років, товариство «Українська школа», українська література для дітей, українські часописи Буковини міжвоєнного періоду, українські дитячі журнали.

Lidiia Kovalets (Chernivtsi)

CHERNIVTSI CHILDREN'S MAGAZINE «UKRAINSKA LASTIVKA» 1933–1940 AS A REALIZED NATIONAL-CULTURAL PROJECT

Abstract. The article investigates, based on extensive factual material including archival sources, the history and significance of the children's magazine «Ukrainska Lastivka» (Ukrainian Swallow) (1933–1940), which was published by the «Ukrainian School» society in Chernivtsi and became a unique national-cultural phenomenon in Bukovyna during the Romanian occupation. The magazine served multiple functions: as a periodical publication, a literary collection, an educational textbook, and an instrument of national education. Its conceptual foundations included family values, patriotic education, moral development, religious upbringing, and nurturing love for the Ukrainian language and culture. Despite financial difficulties, the 16-page monthly reached up to 1,000 subscribers.

«Ukrainska Lastivka» published works by classical national literature authors, young Bukovynian writers, and translated world literature. There were regular sections devoted to Ukrainian history («Something from Our Past»), moral teachings, folk wisdom, and humour. The magazine introduced children to Ukrainian historical figures (from the princes of Kyivan Rus to leaders of the national revival), described traditional calendar customs, discussed current events, including the Holodomor of 1932–1933 in Soviet Ukraine. Editorial materials were often signed with pseudonyms, such as «Uncle Omelko» (Omelian Masykevych) and «Grandfather Svyryd» (Spyrydon Cherkasenko), creating an atmosphere of family closeness.

The publication actively engaged children as contributors of stories, riddles, and folklore collections, encouraging them to develop creative abilities and national consciousness. «Ukrainska Lastivka» maintained connections with other Ukrainian periodicals, creating a unified informational and cultural space despite the political borders dividing Ukrainian lands.

The magazine functioned as a cultural oasis where Ukrainian language, traditions, and national identity were preserved and developed during foreign domination. Its influence is confirmed by the memories of former readers who credit the publication with their national upbringing. The traditions of the periodical were revived in 1993 after Ukraine's declaration of independence, when a new «Ukrainska Lastivka» was established in Chernivtsi. This historical example demonstrates

* докторка філологічних наук, доцентка, професорка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of Philology, Associate Professor, Professor, Department of Ukrainian Literature, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0003-3022-522X

e-mail: l.kovalets@chnu.edu.ua

effective mechanisms for preserving national-cultural identity under political pressure and offers valuable ideas for modern approaches to national education.

Keywords: «Ukrainska Lastivka» (Ukrainian Swallow) magazine of the 1930s, «Ukrainian School» society, Ukrainian literature for children, Ukrainian periodicals of Bukovyna during the interwar period, Ukrainian children's magazines.

Постановка проблеми. Дитяча періодика завжди посідала особливе місце в історії української культури та освіти. Але надважливою є роль дитячих видань у часи переломові, часи соціальних, політичних та культурних трансформацій, коли суспільство потребує збереження своїх духовних основ і передачі культурного спадку новим поколінням. Історія журналу «Українська ластівка», що виходив у Чернівцях із 1933-го до червня 1940 року, тобто до окупації Буковини радянськими військами, припадає саме на таку пору. Ще в 1918 році після Першої світової війни регіон, що досі був частиною Австро-Угорської імперії, потрапив у залежність до королівської Румунії. Нова влада одразу ж почала проводити жорстку політику румунізації краю, спрямовану на асиміляцію українського населення. Закривалися українські школи, обмежувалася діяльність українських культурних товариств, українська мова витіснялася з офіційного вжитку. І все ж зусилля української інтелігенції щодо відродження Буковини не пішли на марне: на зламі 1920–1930-х років, за Д. Квітковським, «найбільше ваги з самого початку було присвячено рідній пресі як чинникові, який найкраще єднає всю розкинену громаду в одну духову родину, керує нею згідно з загальним інтересом»¹. Активізувалася й діяльність учительства, українська преса, надто дитяча, відіграла роль ще й своєрідного культурного резервату, де зберігалася й розвивалася рідна мова, культурні традиції, формувалася національна ідентичність молодого покоління. Власне, «Українська ластівка» виявилася одним із небагатьох видань, котрі змістом, ідейним спрямуванням послідовно працювали на збереження українства на Буковині в міжвоєнний період. Навіть прикметник «українська» в назві зі свого боку підкреслював національну спрямованість часопису.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Віхи історії української журналістики, зокрема західноукраїнської періодики доволі добре вивчені, і до цього прислужилися такі відомі фахівці з означеної теми, як М. Галушко, А. Животко, С. Кость, І. Михайлин, М. Романюк, Л. Сніцарчук. Дослідженням історії дитячої літератури й періодики займалися У. Гнідець, Е. Огар, Н. Марченко. Важливо вказати й на ґрунтовні розвідки з історії культурно-освітнього життя Буковини міжвоєнного періоду — праці В. Ботушанського, О. Добржанського. Усі вони так чи інакше стосуються широких, більше контекстуальних параметрів проблеми і з цього погляду є по-своєму значущими для нас. Що ж до статей, безпосередньо присвячених журналові «Українська ластівка» (авторства М. Гнепа, Л. Ковалець, О. Романця), то вони мають популярний виклад, готувалися з розрахунку передовсім на учнівську аудиторію і закономірно не охоплюють усього спектру важливих питань. На черзі — ґрунтовне наукове висвітлення історії та функціонування «Української ластівки» 30-х років, окреслення її феномену й ролі в житті тодішнього суспільства, що у свою чергу стане зрозумілим також завдяки аналізу контенту часопису і на рівні його змісту, і на рівні жанрових, тематичних пластів уміщеного там матеріалу.

Загалом **актуальність** дослідження журналу «Українська ластівка» продиктована по суті кількома чинниками. По-перше, необхідністю заповнення окремих прогалів у вивченні історії української періодики міжвоєнного періоду. По-друге, важливістю розуміння механізмів збереження національно-культурної ідентичності в умовах політичного тиску й асиміляційних процесів. По-третє, потребою у вивченні педагогічного досвіду та літературно-мистецьких традицій, представлених на сторінках указанного видання, які можуть бути актуальними і для сучасної системи національного виховання.

Виклад основного матеріалу. Історія виникнення та функціонування в Україні дитячих часописів розпочинається зі спеціального, розрахованого на юних читачів, літературного додатка до львівського журналу «Учитель» (1869–1874). А вже в 1887 році київські студенти впорядкували й зусиллями І. Франка видали призначений для дітей альманах «Веселка» з уміщеними тут деякими фольклорними матеріалами, зокрема колисковими піснями, казками, поезією Т. Шевченка, Л. Боровиковського, Л. Глібова, прозою Марка Вовчка, І. Нечужа-Левицького, статтями про громадське життя, світ природи тощо. З 1890 року там же, у Львові, починає виходити (аж до початку Першої світової війни) журнал для дітей «Дзвінок», що став по суті загальноукраїнським виданням, оскільки надавав трибуну для виступів і письменникам із Наддніпрянщини, загалом сприяв помітній активізації справи творення української дитячої літератури.

Що ж до Буковини, то тут із 1885 року додатком до газети «Буковина» почав виходити щомісячник «Бібліотека для молодіжи, міщан і селян». Видання це редагував педагог, публіцист, громадсько-політичний діяч Омелян Попович, у ньому активно друкувався і Юрій Федькович. Журнал відіграв помітну роль у вихованні малих українців на цій території і також проіснував до 1914 року. Серед висловлених у радянський час оцінок «Бібліотеки для молодіжи...» були й доволі критичні, одна з дослідниць, скажімо, дорікнула виданню в тому, що воно не завжди дотримувалось демократичної спрямованості: мовляв, у якомусь із номерів «було вміщено портрет цесаревича Рудольфа із закликом: “тримайте його в пошановку, як образ святий”»². Але ж це був час австро-угорського правління, тож видавці змушені були знаходити можливості для своєї праці, виявляючи й певну прихильність до лояльної влади. І вже зовсім надуманим виглядав інший аргумент: «У журналі за 1885 р. писалося: “Бог єсть творець світа, творець неба і землі”, “Хто на бога уповає, того бог не оставляє”»³. Власне, йдеться про часопис, який так само очікує на глибше, неупереджене наукове вивчення в контексті часу.

Щодо історії створення та функціонування дитячого журналу «Українська ластівка» 1933–1940 років, то вона закономірно тісно була пов'язана з культурно-історичними процесами, що відбувалися на Буковині в міжвоєнний період. Уже початок ХХ ст. відзначився активізацією українського національного руху на всіх етнічних українських землях. Незважаючи на різні політичні режими, під владою яких опинилися українці після Першої світової війни, прагнення до збереження національної ідентичності, мови, культури було спільним для представників української інтелігенції від Харкова до Чернівців. Особливого значення в цьому контексті набувала робота з молодим поколінням, яке в умовах асиміляційної політики чужих держав могло втратити зв'язок із національною культурою. Тож дитяча періодика значною мірою завдяки своїй систематичності виявляється одним із найважливіших засобів національного виховання, збереження мови та культурної ідентичності. Саме тому створення українських дитячих видань у різних регіонах розділеної України було не просто видавничим проектом, а й важливою громадсько-політичною справою.

На Буковині ще в 1894–1896 роках товариство «Руська школа» видавало дитяче періодичне видання під назвою «Ластівка», яке редагував Омелян Попович. Це видання мало важливе значення для розвитку української культури в регіоні та сформувало модель дитячого часопису, який поєднував розважальну функцію з виховною та освітньою. Однак кількість передплатників була невеликою. Друга «Ластівка», і вже під назвою «Українська ластівка», з'явилася в період румунської окупації Буковини, у 1930–1931 роках. Вона виходила як «читаночка для наших дітей» на знак вшанування пам'яті Омеляна Поповича. На жаль, вдалося видати лише три числа цього часопису. Складні суспільно-політичні умови й фінансові труднощі не дозволили продовжити й це видання.

Ситуація дещо змінилась у 1931 році, коли на Буковині почав діяти закон, згідно з яким дозволялося вести викладання українською мовою в школах, де серед учнів було більше половини українців. Цей короткий період лібералізації національної політики Румунії (до 1934 року) дав можливість місцевій українській інтелігенції активізувати культурно-освітню діяльність. Саме в цей час, 15 листопада 1932 року, студент юридичного факультету Василь Якубович у своєму рефераті, виголошеному на виділовому засіданні товариства «Українська школа», запропонував розпочати видання українського дитячого журналу⁴. Пропозицію підтримали й на наступному засіданні товариства 29 листопада. Проф. М. Гарас тоді зізнався, що «його як старого педагога дуже втішила така путня праця молодого студента-правника, особливо його добре ознайомлення з виховними засадами, що він виявив в елабораті [тобто письмовому повідомленні] про “значіння виховання дітей пресою”»⁵. В. Якубович справді добре розумів потреби нового покоління українців Буковини, побачивши в майбутньому дитячому журналі потужний інструмент національного виховання. Сам ініціатор нове видання уявляв таким: сюди входили б «казочки, оповідання, віршики, загадки, знімки з курсів та поодиноких дітей-приятелів журналіка, переписка з дітьми, поміщення їх цікавіших листочків до журналіка і т. д.»⁶. Власне, підготовлена М. Гарасом «Ілюстрована історія товариства «Українська школа...» добре розкриває глибоко продумані концептуальні засади нового видання:

«1. Родинні обов'язки й повинности дитини (до мами, татка, старших і менших братчиків і сестричок, до бабки, дідика, тітки, вуйка і т. д.).

2. Товариські обов'язки дитини до своїх ровесників і чужих людей (чемність).

3. Відношення дитини до їх природнього оточення (звірята, пташки, квіти, дерева...).

4. Патріотичне виховання (історія, географія, література, мова...).
5. Моральне виховання (самоопанування, заохота до праці, чистість характеру тощо).
6. Релігійне виховання (побожність, молитва за батьків, за великих людей українського народу...).
7. Ощадність, точність, витривалість.
8. Жертволюбивість на народні цілі і багато іншого⁷.

Активні організаційні зусилля ініціаторів «Ластівки» на початковій стадії засвідчені, зокрема, в збережених матеріалах фонду 1183 («Українське товариство “Українська школа”») Державного архіву Чернівецької області. В одній зі справ міститься датована вже листопадом–груднем 1932 року чимала добірка засвідчених В. Якубовичем та печаткою товариства підписних листів на журнал, притому як із чернівецького терену, так із навколишніх населених пунктів (Мамаївців, Станівців, Неполоківців, Ставчан, Вашківців, Кліводина, Витилівки, Заставни, Юрківців) із вказівкою на прізвище, ім'я передплатника, зазначенням імені дитини, її адреси; є помітка про сплату грошей і спеціальну пожертву на фонд «Ластівки»⁸. Уже в першому числі новоствореного видання редакція оприлюднила ці ж заклики: «Кожний, хто любить свою дитину, передплачує для неї “Українську Ластівочку”»; «При всякій нагоді збирайте датки на пресовий фонд «Української Ластівочки»⁹. До слова, серед передплатників значився сам Василь Якубович, а також відома письменниця, громадсько-культурна діячка, засновниця журналу «Самостійна думка» Сидонія Никорович. Вартість передплати зі свого боку відображала економічні реалії того часу та географію поширення видання. Річна передплата «Ластівки» на Буковині коштувала 75–60 левів, у Європі — 80 левів, в Америці — 100. Вартість одного примірника видання складала 5 левів.

Отож, перше число «Української ластівки» за 1933 рік вийшло наприкінці 1932 року (перед Різдом). Очолив видання сам Василь Якубович, який опікувався ним до свого вступу на військову службу в 1934 році. Відтак на короткий час редакторські обов'язки перебрав Омелян Драчинський, згодом журнал редагувала колегія у складі діячів товариства Теофіла Бриндзана, Миколи Гараса і Каєтана Горвацького. Відповідальним редактором був тогочасний голова «Української школи» Антін Кирилів. Зміна редакторського складу відображала не лише організаційні зміни в товаристві «Українська школа», а й загальну динаміку суспільно-політичного життя Буковини. Колегіальний принцип редагування, запроваджений у 1934 році, дозволяв об'єднати зусилля кількох досвідчених громадсько-культурних діячів для забезпечення високої якості видання та його відповідності різноманітним потребам українських дітей.

«Ластівка» була щомісячним 16-сторінковим журналом. У перші роки свого існування (1933–1937) видання виходило регулярно, щоразу даруючи буковинським дітям нові матеріали рідною мовою. Однак у 1938 році вийшов лише один номер часопису, а в 1939-му — два. Така нерегулярність могла бути пов'язана із загостренням політичної ситуації в Європі напередодні Другої світової війни та посиленням пильності до подібних видань з боку Румунії. З січня 1940 року «Українська ластівка» знову почала виходити регулярно і навіть у дещо оновленому вигляді. Однак її існування тривало недовго — останнє (шосте) число побачило світ у червні 1940 року з приходом радянських військ на Буковину видання було припинене, як і більшість незалежних українських культурних ініціатив того часу.

І ще про фінансове забезпечення «Української ластівки», оскільки воно по-своєму відображає характер національної солідарності українців того періоду. Проблема з передплатою справді належала до серйозних: спочатку кількість охочих отримувати видання сягала пів тисячі, потім вона дещо знизилась навіть до 280-ти. Вочевидь бракувало популяризації журналу серед ширшої громадськості, постало навіть питання про призупинення його виходу. Це питання обговорювалося й на засіданні «Української школи», де було ухвалено таки продовжувати видання часопису «хоч би й за значною допомогою т[овариства]»¹⁰. Тож основне фінансування часопису надалі отримувалося від товариства «Українська школа», розгорнулася ширша промоція видання — так що кількість передплатників сягнула тисячі. Зрештою, потреба в українській дитячій лектурі чимраз більше усвідомлювалося суспільством. У фонді товариства «Українська школа» зберігся датований 14 січня 1936 року лист від спортивного товариства «Довбуш» із проханням «подарувати більшу кількість диточої літератури»; тим же числом ухвалено резолюцію про виділення товариству бібліотеки «Ластівки»¹¹.

До справи підтримки журналу особисто долучались багато діячів української культури та освіти. Уже в першому числі за 1933 рік висловлювались подяки: редакторові часопису «Рідна школа» у Львові Івану Герасимовичу «за безкоштовну передачу кліше», професорові та художнику Евсебієві

Ліпецькому «за створення заголовного образка», професорці та письменниці Катерині Чертенко-Костецькій, співредакторці часопису «Самостійна думка» Сидонії Никорович та іншим особам¹².

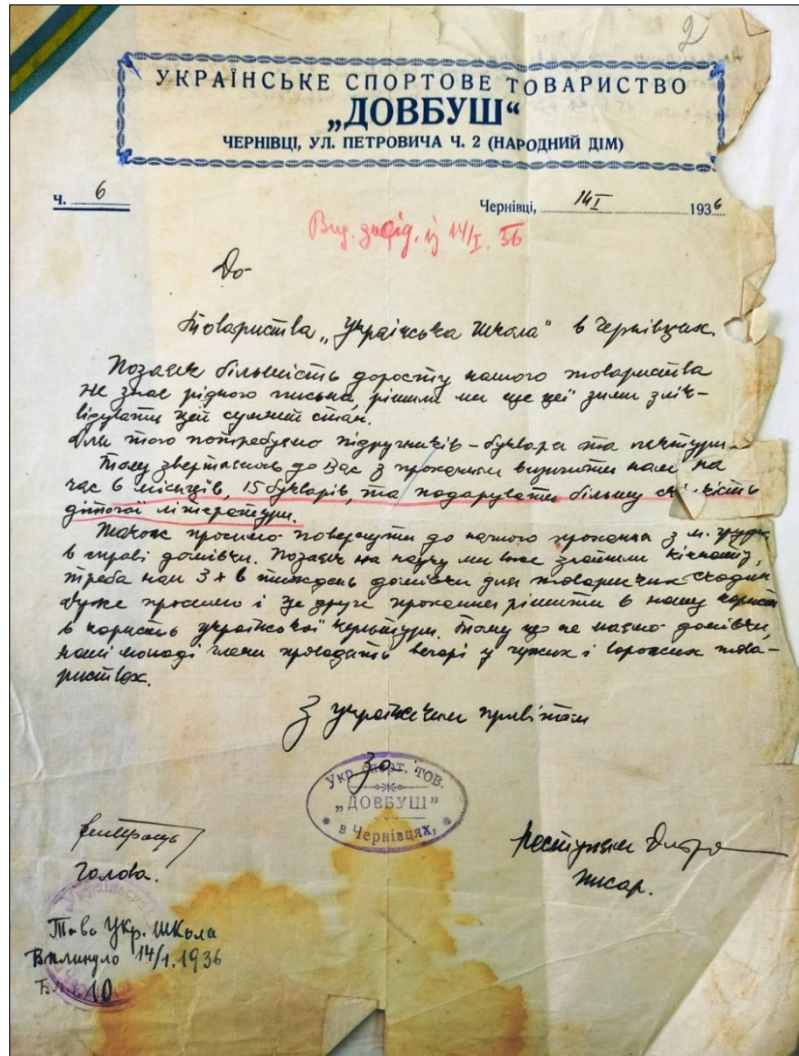
Про те, що географія фінансової підтримки «Української ластівки» була досить широкою і включала не лише Буковину, а й Галичину, а також українські діаспорні організації, свідчить фактичний матеріал. Зокрема, пожертви надходили від Союзу українських студійних організацій в Румунії (СУСОР) та «Української громади» у Гавані. Це свідчить про розуміння важливості дитячої періодики для збереження національної ідентичності українців у різних куточках світу.

Варто відзначити й те, що журнал привернув увагу видатних українських педагогів та громадських діячів. Зокрема, Софія Русова, в 1935 році проїжджаючи через Чернівці і зустрівшись тут із очільниками товариства «Українська школа», схвально відгукнулася про «Українську ластівку» й пообіцяла її експонувати на педагогічній виставці у Женеві, що свідчило про відповідність журналу прогресивним педагогічним ідеям того часу та європейським стандартам дитячої періодики¹³.

Найголовніше ж було те, що в умовах відсутності або нестачі українських підручників у школах Буковини «Українська ластівка» відіграла особливу роль. Фактично журнал часто виконував функцію підручника для буковинських дітей, поєднуючи розважальні матеріали з навчальними. О. Романець навіть назвав одну зі своїх статей про часопис так: «Журнал замість підручника»¹⁴, підкресливши таким чином його освітнє значення.

Тематичне наповнення «Української ластівки» відобразило її багатофункціональність. Журнал публікував твори класиків (Тараса Шевченка, Юрія Федьковича, Ізидора Воробкевича, Степана Руданського, Леоніда Глібова, Бориса Грінченка, Лесі Українки, Івана Франка, Володимира Самійленка, Уляни Кравченко) і молодих письменників, котрі працювали на Буковині (Омельяна Масикевича, Дмитра Макогона, Осипа Дуди, Домки Ботушанської та багатьох інших), зразки українського фольклору, адаптовані для дитячого сприйняття зразки світової літератури, а також оригінальні матеріали, створені спеціально для журналу. Важливо підкреслити, що на сторінках «Української ластівки» публікувалися твори авторів з різних регіонів України. Це сприяло формуванню в буковинській дівчорозуміння єдності українського культурного простору, незважаючи на політичні кордони, що розділяли український народ. Часопис намагався прищепити дітям думку, що всі вони є членами великої української родини, що їхня мала батьківщина — Буковина — є частиною великої України.

Особливістю редакційної політики «Української ластівки» було створення атмосфери родинної близькості між авторами та юними читачами. Для цього редакційні матеріали часто виходили за підписами, що нагадували сімейні звертання: «Тітка Надя», «Ваш стрийко», «Дід Хома», «Дід

Прохання спортивного товариства «Довбуш» і читалень «Монастериска» і «Клокічка» про відпуск літератури і надання приміщення товариства для проведення культурно-освітніх заходів

Свирид», «Дід Олесь», «Дід Микола», «Вуйко Омелько». За деякими з цих псевдонімів стояли відомі українські письменники та громадські діячі. Наприклад, під псевдонімом «Дід Свирид» друкувався Спиридон Черкасенко, «Дід Микола» — це Микола Гарас, а «Вуйко Омелько» — Омелян Масикевич.

Важливим аспектом функціонування «Української ластівки» було залучення до співпраці багатьох освітян, зокрема вчителів-пенсіонерів. Як зазначала газета «Час» у 1938 р. у звіті про ювілейне святкування 50-літнього ювілею існування товариства «Українська школа» у Чернівцях: «Заходом редакторської колегії, а особливо пана шкільного інспектора Каєтана Горвацького вступили до адміністрації цього журналіка кілька п. п. учителів-пенсіонерів, а саме: Юрій Гордійчук, Яків Зась, Віктор Реннер, Миколай Запаринюк, Теодор Гаврилюк і Онисим Аврам»¹⁵. Залучення освітян до роботи над журналом забезпечувало його професійний педагогічний рівень та відповідність віковим особливостям дитячої аудиторії. Учителі, які мали практичний досвід роботи з дітьми, добре розуміли їхні інтереси, потреби, психологічні особливості і могли добирати відповідні матеріали для публікації.

Примітно, що «Українська ластівка» не обмежувалася поданням готових матеріалів, а активно залучала дітей до співтворчості. Малі читачі часто виступали дописувачами до журналу, авторами загадок, байок, казок. Такий підхід не лише розвивав творчі здібності дітей, а й формував у них активну життєву позицію, почуття відповідальності за культурний розвиток своєї спільноти. Крім того, дітям пропонувалось збирати фольклорні матеріали (загадки, байки, казки, приповідки) й надсилати їх до редакції, розповідати про свої проблеми, пригоди, а також і собі намагались матеріально підтримувати видання, не випрошуючи грошей у батьків, а використовувати урочистості з участю дорослих і там збирати благодійні внески на свій часопис. «Такою вашою участю в праці коло журналіка він стає вам рідним і дорогим, а що найважливіше, він стає вашим спільним скарбом... Ви тоді не скажете моя, але наша «Ластівка». Таким способом ви привикаєте цінити спільне добро і згодом порозумієте і відчуєте, що то є рідний край, рідний нарід, та навчитеся рідний нарід і край любити та для нього все жертвувати»¹⁶. Про те, що ці заклики відгукувалися в душах юних читачів реальними справами, свідчить, приміром, датований 18 травня 1936 року лист до редакції від Михася О гродніка із с. Ростоки-Бурчилів: «Дорога Ластівко! Чого Ти до мене так зрідка прилітаєш! Я хотів би, щоб Ти щонеділі до мене прилітала. Тоді я не натішивбися й не начитавбися Твоїх оповіданнячок! Люба Ластівко, будь така добра й зажди мені трохи за гроші, а я Тобі в липні пішлю передплату за 1936 рік»¹⁷.

Отож, структура, змістове наповнення «Української ластівки» були добре продуманими і відповідали її виховним та освітнім цілям. Ба більше: з погляду М. Романюка, «Українська ластівка» спричинилася до створення невеличкої ілюстрованої енциклопедії українознавства для дітей, яку юні передплатники могли б собі впорядкувати вдома на основі часопису. Адже протягом усіх років видання часопису перша сторінка була присвячена видатним постатям української історії, письменникам, культурним діячам»¹⁸. Так малі буковинці довідались про київських правителів — княгиню Ольгу та князя Ярослава Мудрого, «галицького князя» Данила Романовича, гетьманів Петра Конашевича-Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, полковника Івана Богуна і сотника Івана Гонту, про письменників, громадських і культурних діячів Івана Котляревського, Григорія Квітку, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Михайла Грушевського, Миколу Лисенка, Івана Франка, Лесю Українку, Софію Русову, Омеляна Поповича, Степана Смаль-Стоцького та інших українських достойників.

У журналі існували постійні рубрики, які забезпечували різнобічний розвиток юних читачів. «Дещо з нашої бувальщини» — це історична рубрика, під якою друкувались матеріали історичної тематики, скажімо, розповіді про те, як народжувались літописи, хто такі кобзарі й чумаки, яким був устрій на Запорозькій Січі тощо. «Поучний [тобто повчальний] куточок» уміщував матеріали морально-етичного змісту; рубрика «Мудрість» передбачала знайомство з прислів'ями, приказками, афоризмами, якими часто служили патріотичного змісту уривки з творів українських письменників; рубрика «Смішне» мала на меті розважати дітей через гумористичні твори. Водночас із дітьми тут спілкувались цілком по-дорослому, як-от про голод на підрадянській Україні і про потребу допомоги страждущим. Так, улітку 1933 року в замітці «Страшне лихоліття на Україні» повідомлялось, що «великі й малі гинуть з голоду, бо всякі дорібки забирають з України московські кати, большевики. /.../ Тому по всіх землях, де живуть українці, творяться комітети для рятунок нещасних, голодних братів на Україні. І в нас, в Чернівцях, створився такий комітет, який уже робить збірки,

щоб рятувати від голодової смерті наших нещасних братів. Тому й Ви, любі діточки, робіть збірки та посилайте для таких же діточок, як Ви, а зробіте тим велике діло...»¹⁹.

Повторюємо, особливо пильна увага спостерігалась видавцями «Ластівки» до історичної тематики, притому загальноукраїнської. Про Ярослава Мудрого повідомлялось, зокрема, те, що він возз'єднав «у своїх руках усі землі, які колись належали до його батька, Володимира Великого», оборонив їх від печенігів, побудував Софію Київську; а ще «він засновував школи для українських дітей і дбав про те, аби в його краю був великий порядок. А на те він казав списати закони в велику книгу, яка зветься «Рускою Правдою»; «рід Ярослава був у великій пошані в цілм світі»²⁰.

Про гетьмана Івана Мазепу в «Ластівці» вперше заговорили в 1934 році на відзнаку його 225-ліття (ч. 9–10). Крім того, що було подано портрет видатного українця, в окремій статті підкреслено, що той «знав, які москалі нещирі до українців. Йому козаки часто скаржилися на московських генералів, що з українським народом обходяться несправедливо, кривдять його на кождім кроці /.../. Все це бачив Мазепа. Він у тайні постановив, як прийде добра нагода відірватися від Росії». І далі: «Від тої нещасної битви під Полтавою москалі зачали Україні забирати все більше й більше прав, аж доки не знесли цілком козацького війська й його порядків та не запровадили тяжку панщину на українській землі»²¹. Наступного, 1935 року, в ч. 5-му окрема стаття була присвячена Мазепі як великому меценатові, тим причетному до будівництво значних культових споруд.

Матеріал про гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного містив, зокрема, інформацію про те, як той відзначився в Хотинській війні 1621 року²². Закономірно значна увага була приділена видавцями «Української ластівки» постаті Богдана Хмельницького. Обкладинку одного з журналів прикрасила світлина роботи «нашого славного маляра-буковинця» Миколи Івасюка «В'їзд Богдана Хмельницького до Києва». Це «одна з найсвітліших і найкращих хвиль української минувшини», підкреслювалося в дописі²³.

Інтерес до героїчного минулого розвивався і через популяризацію відповідних художніх творів історичної тематики. Так, у переказі Антіна Лотоцького було подане «оповідання з народнього переказу» «Михайло Семиліток» про славного князенка, сина київського князя Володимира, та не просто сина, бо такий, як Михайло Семиліток — це «душа народу, його сила»²⁴. Окрасою одного з журналів став твір Бориса Грінченка «Олеся» про відважний вчинок нашої дівчинки з Волині, яка ціною свого життя врятувала рідне село від татар. Подаючи оповідання С. Черкасенка «Джура Тимко» (з підзаголовком «козацьке оповідання»), видавці вдалися до пояснення незрозумілих слів (яничар — це турецький вояк, чамбул — відділ війська); так зриміше постала історія хлопчини, якому судилося бути джурую самого Петра Сагайдачного²⁵. До речі, побіч цього твору в тому ж числі журналу було вміщено і статтю про гетьмана, і народну пісню «Марш Сагайдачного»; все це в комплексі посприяло глибшому знайомству малих читачів із героїчною сторінкою нашої

минувшини. Історична тематика проникливо звучала також у цілій низці поетичних творів різного плану. Так, вірш Віри Лебедової (псевдонім Костянтини Малицької) «Поставали козаченьки» (із зазначенням, що він співається на голос «Засвітали козаченьки») приваблював не тільки своїм маршовим ритмом, а й виразною патріотичною ідеєю, адже козаки «Присягали за Україну / Життя положити / І кайдани ворожії / З Матери здоймити»²⁶. Пізнавальне спрямування вміщених у «Ластівці» розповідей історичної тематики авторства переважно Миколи Гараса відчувається в інформаційній насиченості їх і доброму педагогічному такті. В одному з дописів М. Гарас так спонукає своїх читачів до пізнання: «Возьміть, діти, карту до рук і дивіться, де Україна, Дніпро, Крим і слідить за оповіданням!»²⁷. Джерелом інформації служили здебільшого праці Д. Яворницького. Безумовно, всіма цими стараннями виховувалось історичне мислення дітей, їхній патріотичний дух.

Ще одним аспектом культурно-історичного значення «Української ластівки» була її роль у збереженні традиційного календарного циклу української культури. Журнал регулярно публікував матеріали, пов'язані з народними та релігійними святами: Різдвом, Великоднем, Трійцею, Покровою тощо. Це допомагало дітям засвоювати традиційну систему часу українського народу, усвідомлювати циклічність народного календаря, знайомитися з обрядами та звичаями, пов'язаними з тими чи іншими святами. В умовах румунізації, коли офіційний календар орієнтувався на румунські національні та релігійні свята, такі публікації були особливо важливими для збереження культурної тяглості та формування у дітей розуміння власної культурної приналежності. Через знайомство з календарними обрядами, святковими традиціями, колядками, щедрівками, веснянками, гаївками юні читачі «Української ластівки» долучалися до тисячолітньої культурної спадщини українського народу.

Примітно, що в умовах, коли можливості для публікації українською були обмежені, дитячий часопис став місцем, де місцеві автори могли друкувати нею свої твори, експериментувати з різними жанрами дитячої літератури, набувати досвіду роботи з молодю аудиторією. Серед тих, хто регулярно дописував до «Української ластівки», були як відомі письменники з буковинського терену, так і початківці, для яких публікація в журналі ставала першим кроком у літературну творчість. Саме тут, до речі, дебютував хлопчина з Кіцманя, пізніше відомий прозаїк та поет Михайло Івасюк, тут друкувались письменники-вчителі Іван Бажанський, Остап Вільшина, Костянтина Малицька, Марійка Підгірянка, Дмитро Макогон. Це свідчить про те, що часопис відіграв роль своєрідної літературної школи, відкритої платформи для діалогу поколінь та обміну досвідом.

Особливо цінним був внесок Омеляна Масикевича, який під псевдонімом «Вуйко Омелько» публікував у журналі свої твори для дітей. Як відзначає О. Романець, О. Масикевич мав особливий талант писати для дитячої аудиторії, вмів знаходити прості і зрозумілі слова для передачі складних ідей, використовував яскраві образи та ситуації з повсякденного життя буковинських дітей. Його твори не лише розважали читачів, а й спонукали їх замислюватися над важливими моральними питаннями, прищеплювали любов до рідного краю, його історії та культури²⁸.

Публікації Спиридона Черкасенка під псевдонімом «Дід Свирид» також становлять вагомий частину літературного наповнення «Української ластівки». Як визнаний майстер дитячої літератури, Черкасенко збагатив репертуар журналу якісними творами, що відповідали найвищим художнім стандартам та були доступними для дитячого сприйняття. Його оповідання, вірші, казки виховували у дітей естетичні смаки, розвивали їхню уяву, вчили співчуттю та доброті.

Редакція часопису дбала й про те, щоб полегшити дітям їхнє читання українською мовою: задля цього було навіть запроваджено спеціальну рубрику «Українська азбука», де пояснювалось співвідношення між українською та румунською графікою. На розвиток читацьких інтересів дітей спрямовувалась також ціла низка матеріалів під назвою «Як то я дістав охоту читати книжки й що за користь з того вийшла», друкованих у журналі за 1935–1937 роки. А червневий, як з'ясувалось, останній номер видання за 1940 рік завершувався таким символічним побажанням, своєрідною вказівкою на будучину: «Вчіть своїх товаришів і товаришок українського письма, переповідайте їм казки та байки з “Української Ластівки”»²⁹.

Роль «Української ластівки» в міжкультурному діалозі також заслуговує на увагу. Попри виразне національне спрямування, журнал не замикався у вузьких етнічних рамках, а знайомив своїх читачів із культурою інших народів, зокрема через публікацію адаптованих творів світової дитячої літератури. Так, переклади з німця Гете сусідили з такими ж версіями творів данця Андерсена, француза Лафонтена, німців братів Грім, письменника з Герцоговини Светозара Чоровича, зразками

польської, англійської, індійської, фінської літератур. Це сприяло формуванню у буковинських дітей відкритості до міжкультурного діалогу, поваги до інших культур, розуміння загальнолюдських цінностей, що об'єднують різні народи.

«Українська ластівка» не обмежувалась історико-літературною складовою, але й приділяла увагу візуальному оформленню. Художнє оздоблення журналу, ілюстрації до текстів, заставки та віньетки створювали особливу атмосферу видання, робили його привабливим для дитячої аудиторії. До оформлення часопису долучалися професійні художники, зокрема Евсебій Ліпечський. Якісні ілюстрації не лише прикрашали журнал, а й виконували важливу освітню функцію, особливо для наймолодших читачів, які ще не вмiли читати. Через візуальні образи діти знайомилися з українською символікою, народними орнаментами, традиційним вбранням, предметами побуту, що сприяло формуванню їхньої візуальної культури та національної ідентичності.

Важливо підкреслити й те, що «Українська ластівка» не була ізольованим явищем, а становила частину системи української преси на західноукраїнських землях. У різних регіонах, що перебували під владою Польщі, Румунії, Чехословаччини, виходили українські газети, журнали, альманахи, які разом творили єдиний інформаційно-культурний простір та підтримували національну єдність українців, роз'єднаних державними кордонами. Зокрема, «Українська ластівка» мала творчі зв'язки із львівським журналом «Світ дитини» й уміщувала окремі матеріали цього видання. Обмін досвідом, ідеями збагачував зміст чернівецького часопису та розширював його можливості. Власне, у «Програмі навчання української мови в вакаційних курсах, які улаштує тов. «Українська школа в Чернівцях», відзначалось: «Діти дуже цікавляться казками, байками та різними оповіданнями з природи, тому нехай учитель старається по змозі задовольнити їх в цім напрямі, подаючи їм як лектуру журналіки «Світ дитини», «Дзвінок, «Українську Ластівку» і їм подібні»³⁰.

Вплив «Української ластівки» на формування свідомості буковинських дітей підтверджується спогадами тих, хто читав журнал у дитинстві. Зокрема, М. Гнеп у статті «Слово спогаду про “Ластівку” 30-их років» поділився особистими враженнями від читання часопису та відзначає його роль у своєму національному вихованні: «справді був цей журнал для українських дітей усім: граматикою, читанкою, історією і літературою»³¹. Такі свідчення є цінним джерелом для розуміння реального впливу видання на його цільову аудиторію.

Незважаючи на порівняно короткий термін існування (1933–1940 роки), «Українська ластівка» залишила помітний слід в історії української культури Буковини та в розвитку української дитячої періодики загалом. Журнал став важливим чинником збереження національної ідентичності буковинських українців у складний міжвоєнний період та подав приклад національно орієнтованого дитячого видання, що поєднувало високий літературний рівень із педагогічною доцільністю.

Після припинення виходу «Української ластівки» в 1940 році традиції української дитячої преси на Буковині були перервані. У радянський період дитячих часописів тут не існувало, а в Києві радянська влада заперечила проти таких видань, як «Українська ластівка», іншими, ідеологічно зорієнтованими журналами на зразок «Більшовиченята», «Червоні квіти» і т. под. Справжнє відродження традицій «Української ластівки» стало можливим лише після відновлення незалежності України, коли в 1993 р. обласне відділення Всеукраїнського товариства «Просвіта» започаткувало видання в Чернівцях четвертої за рахунком «Української ластівки». Вона також виявилась зорієнтованою на збереження національної ідентичності, розвиток творчих здібностей дітей, їхнє всебічне виховання. Звісно, змінилися суспільно-політичні умови, технічні можливості видання, з'явилися нові теми та форми роботи з аудиторією, але основна місія залишилася незмінною — виховання національно свідомого молодого покоління.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, «Українська ластівка» 1933–1940 років займає важливе місце в історії української культури Буковини та в розвитку української дитячої періодики загалом. Журнал став унікальним явищем, що поєднував функції періодичного видання, літературного альманаху, навчального посібника та виховного засобу. В умовах румунської окупації «Українська ластівка» відіграла роль культурного оазису, де зберігалася й розвивалася українська мова, традиції, формувалася національна ідентичність молодого покоління. Дослідження історії «Української ластівки», її змісту, редакційної політики, зв'язків з іншими явищами культурного життя Буковини міжвоєнного періоду дозволяє краще зрозуміти механізми збереження національної ідентичності в умовах іноземного панування й предметніше оцінити внесок періодичних видань у цей процес. Водночас вивчення «Української ластівки» як педагогічного явища

може бути корисним для розуміння принципів створення ефективних дитячих видань, що поєднують розважальну функцію з освітньою та виховною. На черзі також скрупульозне вивчення жанрового, ідейно-тематичного змісту й художньої своєрідності матеріалів обговорюваного часопису, що зі свого боку сприяло б іще кращому розумінню його феномену.

- ¹ Буковина — її минуле і сучасне [Bukovina — Its Past and Present], за ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського, Париж; Філядельфія, Детройт, 1956, с. 640.
- ² О. Кравецька, *Журнал «Дзвінок» серед сучасних йому періодичних видань для дітей* [The Journal «Dzvinok» Among Contemporary Children's Periodicals], in «Радянське літературознавство», 1972, ч. 10, с. 28.
- ³ О. Кравецька, *Журнал «Дзвінок» серед сучасних йому періодичних видань для дітей*, с. 28.
- ⁴ М. Гарас, *Люстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887–1937): Пропамятна книжечка, видана з нагоди 5-их роковин існування цього товариства* [Illustrated History of the «Ukrainian School» Society in Chernivtsi (1887–1937): A Commemorative Book Published on the Occasion of the Society's 50th Anniversary], Чернауць, 1937, с. 144.
- ⁵ М. Гарас, *Люстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887–1937)*, с. 144.
- ⁶ М. Гарас, *Люстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887–1937)*, с. 144.
- ⁷ М. Гарас, *Люстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887–1937)*, с. 145.
- ⁸ Державний архів Чернівецької області (Держархів Чернівецької обл.), ф. 1183 Українське товариство «Українська школа в Чернівцях», оп. 1, *спр. 9 Статут видавничої секції товариства. Підписні листи на журнал товариства «Українська ластівка»*, арк. 3–11.
- ⁹ [Б. п.], *Кожний...* [Everyone...], in «Українська ластівка», 1933, ч. 1, с. 9, 12.
- ¹⁰ М. Гарас, *Люстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887–1937)*, с. 145.
- ¹¹ Держархів Чернівецької обл., ф. 1183, оп. 1, *спр. 3 Прохання спортивного товариства «Довбуш» і читалень «Монастериска» і «Клокічка» про відпуск літератури і надання приміщення товариства для проведення культурно-освітніх заходів*, арк. 2, 2 зв.
- ¹² [Б. п.], *Подяка* [Acknowledgment], in «Українська ластівка», 1933, ч. 1, с. 15.
- ¹³ М. Гарас, *Люстрована історія товариства «Українська школа» в Чернауць (1887–1937)*, с. 147.
- ¹⁴ О. Романець, *Журнал замість підручника* [A Journal Instead of a Textbook], in «Ластівка», 1997, ч. 4, с. 12–13.
- ¹⁵ Т. Бриндзан, *Відчит про «Українську школу». До українського громадянства* [Report on the «Ukrainian School» To the Ukrainian Community], in *Час* (Чернівці), 1938, 4 січня, с. 3.
- ¹⁶ Вуйко стрийко, *Любі діти!* [Dear Children!], in «Українська ластівка», 1933, ч. 2, с. 4.
- ¹⁷ [Б. п.], *Переписка з нашими дорогими діточками-передплатниками* [Correspondence With Our Dear Child Subscribers], in «Українська ластівка», 1936, ч. 7, с. 11.
- ¹⁸ М. Романюк, *Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.)* [The Ukrainian Press of Northern Bukovina as a Source for Studying the Socio-Political Life of the Region (1870–1940)], Львів, 2000, с. 391.
- ¹⁹ [Б. п.], *Страшне лихоліття на Україні* [Terrible Calamity in Ukraine], in «Українська ластівка», 1933, ч. 7–8, с. 30.
- ²⁰ Дід Хома, *Великий князь Ярослав Мудрий* [Grand Prince Yaroslav the Wise], in «Українська ластівка», 1934, ч. 2, с. 2.
- ²¹ Дід Хома, *Гетьман Іван Мазепа* [Hetman Ivan Mazepa], in «Українська ластівка», 1934, ч. 9–10, с. 2–3.
- ²² Дід Хома, *Гетьман Петро Сагайдачний* [Hetman Petro Sahaidachnyi], in «Українська ластівка», 1935, ч. 4, с. 2–3.
- ²³ Дід Хома, *В'їзд Богдана Хмельницького до Києва* [Bohdan Khmelnytskyi's Entry Into Kyiv], in «Українська ластівка», 1937, ч. 1, с. 2.
- ²⁴ А. Лотоцький, *Михайло Семиліток (Оповідання з народнього переказу)* [Mykhailo Semylytok (A Story from Folk Legend)], in «Українська ластівка», 1934, ч. 2, с. 4.
- ²⁵ С. Черкасенко, *Джура Тимко (козацьке оповідання)* [Dzhura Tymko (A Cossack Story)], in «Українська ластівка», 1935, ч. 4, с. 4–7.
- ²⁶ Віра Лебедова, *Поставали козаченьки (Співається на голос «Засвітали козаченьки») [The Cossacks Rose Up (Sung to the Tune of «The Cossacks Began to Whistle»)]*, in «Українська ластівка», 1934, ч. 4, с. 8.
- ²⁷ Дід Микола, *Запорожжя* [Zaporozhzhia], in «Українська ластівка», 1934, ч. 7, с. 3.
- ²⁸ Див.: О. Романець, *Вуйко Омелько* [Uncle Omelko], in «Ластівка», 1997, № 4, с. 32–33.
- ²⁹ [Б. п.], *Вчіть своїх товаришів...* [Teach Your Comrades...], in «Українська ластівка», 1940, ч. 6, с. 16.
- ³⁰ Держархів Чернівецької обл., ф. 1183, оп. 1, *спр. 5 Статут Українського культурно-просвітнього товариства «Українська школа» в Чернівцях*, арк. 4.
- ³¹ М. Гнеп, *Слово спогаду про «Ластівку» 30-их років* [A Word of Remembrance About the «Swallow» of the 1930s], in «Ластівка», 1994, ч. 4, с. 28.

References:

1. Bryndzan T., Vidchyt pro «Ukrainsku shkolu». Do ukrainskoho hromadianstva [Report on the «Ukrainian School». To the Ukrainian Community], in Chas (Chernivtsi), 1938, 4 sichnia, s. 3.
2. Bukovyna — yii mynule i suchasne [Bukovyna — Its Past and Present], za red. D. Kvitkovskoho, T. Bryndzana, A. Zhukovskoho, Paryzh; Filiadelfiia, Detroit, 1956, 965 s.
3. Cherkasenko S., Dzhura Tymko (kozatske opovidannia) [Dzhura Tymko (A Cossack Story)], in «Ukrainska lastivka», 1935, ch. 4, s. 4–7.
4. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti, f. 1183 Ukrainske tovarystvo «Ukrainska shkola v Chernivtsiakh», op. 1, spr. 3 Prokhannia sportyvnoho tovarystva «Dovbush» i chytalen «Monasteryska» i «Klokichka» pro vidpusk literatury i nadannia prymyshchennia tovarystva dlia provedennia kulturno-osvitnikh zakhodiv, 6 ark.
5. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti, f. 1183 Ukrainske tovarystvo «Ukrainska shkola v Chernivtsiakh», op. 1, spr. 5 Statut Ukrainskoho kulturno-prosvitnoho tovarystva «Ukrainska shkola» v Chernivtsiakh, 4 ark.
6. Derzhavnyi arkhiv Chernivetskoï oblasti, f. 1183 Ukrainske tovarystvo «Ukrainska shkola v Chernivtsiakh», op. 1, spr. 9 Statut vydavnychoi sektsii tovarystva. Pidpysni lysty na zhurnal tovarystva «Ukrainska lastivka», 11 ark.
7. Did Khoma, Hetman Ivan Mazepa [Hetman Ivan Mazepa], in «Ukrainska lastivka», 1934, ch. 9–10, s. 2–3.
8. Did Khoma, Hetman Petro Sahaidachnyi [Hetman Petro Sahaidachnyi], in «Ukrainska lastivka», 1935, ch. 4, s. 2–3.
9. Did Khoma, Velykyi kniaz Yaroslav Mudryi [Grand Prince Yaroslav the Wise], in «Ukrainska lastivka», 1934, ch. 2, s. 2.
10. Did Khoma, Vyd Bohdana Khmelnytskoho do Kyieva [Bohdan Khmelnytskyi's Entry Into Kyiv], in «Ukrainska lastivka», 1937, ch. 1, s. 2.
11. Did Mykola, Zaporozhzhia [Zaporozhzhia], in «Ukrainska lastivka», 1934, ch. 7, s. 3.
12. Haras M., Iliustrovana istoriia tovarystva «Ukrainska shkola» v Chernautsi (1887–1937): Propamiatna knyzhchka, vydana z nahody 5-ykh rokovyn isnuvannia tsoho tovarystva [Illustrated History of the «Ukrainian School» Society in Chernivtsi (1887–1937): A Commemorative Book Published on the Occasion of the Society's 50th Anniversary], Chernautsi, 1937, 148 s.
13. Hnep M., Slovo spohadu pro «Lastivku» 30-ykh rokiv [A Word of Remembrance About the «Swallow» of the 1930s], in «Lastivka», 1994, ch. 4, s. 28–29.
14. Kozhnyi... [Everyone...], in «Ukrainska lastivka», 1933, ch. 1, s. 9, 12.
15. Kravetska O., Zhurnal «Dzvinok» sered suchasnykh yomu periodychnykh vydan dlia ditei [The Journal «Dzvinok» Among Contemporary Children's Periodicals], in «Radianske literaturoznavstvo», 1972, ch. 10, s. 28–33.
16. Lototskyi A., Mykhailo Semylytok (Opovidannia z narodnoho perekazu) [Mykhailo Semylytok (A Story from Folk Legend)], in «Ukrainska lastivka», 1934, ch. 2, s. 4.
17. Perepyska z nashymy dorohymy ditochkamy-peredplatnykamy [Correspondence with Our Dear Child Subscribers], in «Ukrainska lastivka», 1936, ch. 7, s. 11.
18. Podiaka [Acknowledgment], in «Ukrainska lastivka», 1933, ch. 1, s. 15.
19. Romanets O. Vuiko Omelko [Uncle Omelko], in «Lastivka», 1997, ch. 4, s. 32–33.
20. Romanets O. Zhurnal zamist pidruchnyka [A Journal Instead of a Textbook], in «Lastivka», 1997, ch. 4, s. 12–13.
21. Romaniuk M. Ukrainska presa Pivnichnoi Bukovyny yak dzherelo vyvchennia suspilno-politychnoho zhyttia kraiu (1870–1940 rr.) [The Ukrainian Press of Northern Bukovyna as a Source for Studying the Socio-Political Life of the Region (1870–1940)], Lviv, 2000, 585 s.
22. Strashne lykholittia na Ukraini [Terrible Calamity in Ukraine], in «Ukrainska lastivka», 1933, ch. 7–8, s. 30.
23. Vchit svoikh tovaryshiv... [Teach Your Comrades...], in «Ukrainska lastivka», 1940, ch. 6, s. 16.
24. Vira Lebedova, Postavaly kozachenky (Spivaietsia na holos «Zasvystaly kozachenky») [The Cossacks Rose Up (Sung to the Tune of «The Cossacks Began to Whistle»)], in «Ukrainska lastivka», 1934, ch. 4, s. 8.
25. Vuiko stryiko, Liubi dity! [Dear Children!], in «Ukrainska lastivka», 1933, ch. 2, s. 4.